

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1821 – 1936)

Α. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΛΑΤΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ (1821 – 1843)

1. Πελατειακά δίκτυα επί τουρκοκρατίας

- Κατά την προεπαναστατική περίοδο: οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Είχαν όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα **πελατειακά δίκτυα** (στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715 – 1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων).

2. Η διαμόρφωση νέων δεδομένων κατά την Επανάσταση

- **1822:** ψηφίστηκε από την Α' Εθνοσυνέλευση το «Προσωρινόν Πολίτευμα» της Επιδαύρου, το πρώτο σύνταγμα της Επανάστασης.
- **1823:** συγκροτείται η Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους, κατά την οποία ο ανταγωνισμός για την εξουσία πήρε μεγάλες διαστάσεις και οδήγησε σε εμφυλίους πολέμους.
- **Πρώτο εξάμηνο του 1824:** ο ανταγωνισμός για την εξουσία οδήγησε στον πρώτο εμφύλιο πόλεμο, που έληξε με την επικράτηση των προκρίτων.
- **Δεύτερο εξάμηνο του 1824:** δημιουργήθηκαν νέα αντιμαχόμενα στρατόπεδα (από τη μία πλευρά Πελοποννήσιοι πρόκριτοι και στρατιωτικοί, και από την άλλη Υδραίοι και Σπετσιώτες, υποστηριζόμενοι από Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς) και έλαβε χώρα ο δεύτερος εμφύλιος πόλεμος, που τελείωσε με νίκη των νησιωτών.
- **1825:** στο στρατόπεδο των νικητών άρχισε να διαμορφώνεται το μελλοντικό **αγγλικό** (υπό τον Μαυροκορδάτο) και το **γαλλικό** (υπό τον Κωλέττη) κόμμα. Γύρω απ' αυτά τα κόμματα, καθώς και από ένα τρίτο, το **ρωσικό**, συσπειρώθηκαν οι πληρεξούσιοι στην Γ' Εθνοσυνέλευση.

3. Τα πρώτα ελληνικά κόμματα

β. Το γαλλικό κόμμα

- **1844:** ο Κωλέττης διατύπωσε με σαφήνεια στην Εθνοσυνέλευση τη «Μεγάλη Ιδέα»: το βασίλειο αποτελούσε μόνο ένα μικρό φτωχό μέρος της Ελλάδας. Το σημαντικότερο βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή και θα έπρεπε όλες οι δυνάμεις του έθνους να διατεθούν για την απελευθέρωση αυτού του τμήματος.

Β. ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ (1844 – 1880)

1. Το σύνταγμα του 1844

- **3 Σεπτεμβρίου 1843:** επανάσταση εναντίον του Όθωνα με αίτημα την παραχώρηση Συντάγματος.
- **1844:** ψήφιση του πρώτου ελληνικού Συντάγματος (πρωταγωνιστές οι αρχηγοί των λεγόμενων «ξενικών κομμάτων»: αγγλικό, γαλλικό, ρωσικό).

2. Η παρακμή των «ξενικών» κομμάτων κατά την περίοδο της συνταγματικής μοναρχίας

- **1844 – 1864:** τα λεγόμενα «ξενικά» κόμματα, ενώ θα μπορούσαν να αναπτυχθούν περαιτέρω, έδειξαν συμπτώματα στασιμότητας και τελικά οδηγήθηκαν σε παρακμή.
- **1846 – 1847:** οι πολιτικές ενέργειες και μεθοδεύσεις του Ι. Κωλέττη, του αρχηγού του γαλλικού κόμματος.
- **1853 – 1856:** τα «ξενικά κόμματα» κατά την περίοδο του Κριμαϊκού πολέμου.

3. Η «νέα γενιά»

- **Τέλη της δεκαετίας του 1850:** η παρακμή των ξενικών κομμάτων συμπίπτει με την ανάδειξη μιας νέας γενιάς ανθρώπων με εντελώς διαφορετική νοοτροπία και καταβολές. Τα αιτήματα της νέας γενιάς εξέφρασε σε μεγάλο βαθμό με την πολιτική του δράση ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος.
- **Φεβρουάριος του 1862:** η δυσαρέσκεια κατάληξε σε επανάσταση, με αίτημα την απομάκρυνση του βασιλιά.
- **12 Οκτωβρίου 1862:** ο Όθωνας αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα.

4. Η Εθνοσυνέλευση του 1862 – 1864

- **Νοέμβριος του 1862:** οι επαναστάτες προκήρυξαν εκλογές αντιπροσώπων για Εθνοσυνέλευση, η οποία θα ψήφιζε νέο Σύνταγμα. Οι παρατάξεις που συμμετείχαν στις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης του 1862 – 1864:

Πεδινοί, Ορεινοί, Εθνικών Κομιτάτων, Εκλεκτικοί.

- **1864:** ψήφιση του δεύτερου ελληνικού Συντάγματος.
- **1875:** ψήφιση της «αρχής της δεδηλωμένης».

Γ. ΔΙΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ (1880 – 1909)

1. Η εδραίωση του δικομματισμού

- **1875 – 1880:** μεταβατική περίοδος.
- **1884:** εδραίωση του δικομματισμού (τα δύο μεγάλα κόμματα, του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, έλεγχαν το 92,2% των εδρών στο Κοινοβούλιο).
- **1893:** το κράτος κήρυξε πτώχευση.

2. Η οργάνωση των κομμάτων κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα

- **Δεκαετία του 1880:** τα κόμματα ήταν αρκετά πιο συγκροτημένα απ' ό,τι στο παρελθόν.
- **1882 και εξής:** όλο και συχνότερα παρουσιάζεται το φαινόμενο, οι εκλογείς να ψηφίζουν με κομματικά κριτήρια και να περιορίζεται η συνήθεια να ψηφίζονται θετικά και πολιτικοί άλλων κομμάτων.
- **Δεκαετία του 1890:** οι εκλογείς συνήθιζαν να ψηφίζουν πολιτικούς με επιρροή, μόνο εφόσον είχαν δηλώσει με σαφήνεια την κομματική τους τοποθέτηση.
- **Τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα:** στην Ελλάδα δεν προέκυψαν ταξικά κόμματα.

3. Από τη χρεοκοπία στο στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί (1893 – 1909)

- **1893:** το κράτος κήρυξε πτώχευση.
- **1893 – 1897:** στο διάστημα από την πτώχευση του 1893 ως τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 τα δύο μεγάλα κόμματα προσπάθησαν να υλοποιήσουν το πολιτικό τους πρόγραμμα, χωρίς όμως επιτυχία.
- **1897 – 1909:** η δυσπιστία προς τα κόμματα κορυφώθηκε.
- **1906:** ιδρύθηκε η κοινοβουλευτική ομάδα των Ιαπώνων, πολιτικό μόρφωμα υπό τον Δημήτριο Γούναρη. Η ομάδα δεν μπόρεσε να επιβιώσει και διαλύθηκε το 1908.
- **15 Αυγούστου 1909:** κίνημα στο Γουδί από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο.
- **14 Σεπτεμβρίου 1909:** μεγάλη διαδήλωση των επαγγελματιών σωματείων της πρωτεύουσας υπέρ του διαβήματος του Στρατιωτικού Συνδέσμου.
- **Φεβρουάριος του 1910:** η Βουλή αποφάσισε την αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του συντάγματος.
- **15 Μαρτίου 1910:** ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε έχοντας επιτύχει τις επιδιώξεις του.

Δ. ΑΝΑΝΕΩΣΗ – ΔΙΧΑΣΜΟΣ (1909 – 1922)

1. Το κόμμα των Φιλελευθέρων

- **8 Αυγούστου 1910:** οι πρώτες εκλογές του 1910.
- **5 Σεπτεμβρίου 1910:** η πρώτη δημόσια εμφάνιση του Βενιζέλου (ως ελλαδίτη πολιτικού).
- **6 Οκτωβρίου 1910:** ο Βενιζέλος πήρε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης Δραγούμη.
- **Νοέμβριος του 1910:** οι δευτέρες εκλογές του 1910 (αναθεωρητική Βουλή).
- **Πρώτο εξάμηνο του 1911:** αναθεώρηση του Συντάγματος (ψηφίστηκαν από τη Βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του συντάγματος).
- **Μάρτιος του 1912:** εκλογές στις οποίες το κόμμα του Βενιζέλου ανέδειξε 145 βουλευτές, ενώ τα άλλα κόμματα μόνο 36.
- **Μέσα του 1910:** οι Κοινωνιολόγοι ίδρυσαν το Λαϊκό Κόμμα.

4. Ο εθνικός διχασμός (1915 – 1922)

α. Από την παραίτηση του Βενιζέλου έως τη συνθήκη των Σεβρών

- **1912:** συντριπτική νίκη του Βενιζέλου στις εκλογές (δες παραπάνω).
- **1913:** τον βασιλιά Γεώργιο Α' διαδέχθηκε στο θρόνο ο Κωνσταντίνος, στον οποίο ο Βενιζέλος, το **1914** παραχώρησε το αξίωμα του αρχιστρατήγου.
- Μέχρι το **1915** οι δύο ισχυρές προσωπικότητες δεν ήλθαν σε σύγκρουση.
- **1915 - 1916:** με αφορμή τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο (1914 – 1918), εκφράστηκαν διαφορετικές απόψεις ως προς

τη σκοπιμότητα ή μη της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο. Το **1915** ο βασιλιάς Κωνσταντίνος προκάλεσε *δυο φορές* την παραίτηση της κυβέρνησης.

- **Μέσα του 1916:** το Κοινοβούλιο χάθηκε ουσιαστικά από το προσκήνιο.
- **26 Σεπτεμβρίου 1916:** ο Βενιζέλος συγκρότησε δική του κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη. Οι συγκρούσεις πήραν σταδιακά διαστάσεις εμφύλιου πολέμου (εθνικός διχασμός).
- **28 Ιουλίου / 10 Αυγούστου 1920:** υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών.
- **Νοέμβριος του 1920:** οι Φιλελεύθεροι προκήρυξαν εκλογές για αναθεωρητική εθνοσυνέλευση. Στις εκλογές κερδίζουν οι αντιβενιζελικοί και επιστρέφει ο βασιλιάς Κωνσταντίνος.
- **25 Ιανουαρίου 1921:** η Αναθεωρητική Εθνοσυνέλευση, που προέκυψε από τις εκλογές του Νοεμβρίου, ανακηρύχθηκε Συντακτική, καθώς θεωρήθηκε αναγκαίο να αλλάξει *εξ ολοκλήρου το σύνταγμα*.

5. Το Σοσιαλιστικό κόμμα

- **1918:** ιδρύθηκε το **Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Σ.Ε.Κ.Ε.)**
- **1924:** το Σ.Ε.Κ.Ε. μετονομάστηκε σε **Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.)**.

E. ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ (1923 – 1936)

2. Τα κόμματα από το τέλος του Μικρασιατικού πολέμου μέχρι τη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά

1η φάση: 1923 – 1928

- **1924 – 1927:** η ψήφιση του νέου συντάγματος υπήρξε ιδιαίτερος χρονοβόρα αλλά τελικά εγκαθιδρύθηκε το πολίτευμα της αβασιλευτής δημοκρατίας (στη θέση του βασιλιά τοποθετήθηκε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, που τον εξέλεγε η Βουλή και η Γερουσία).

2η φάση: 1928 – 1933

- **1928:** στις εκλογές αυτού του έτους οι Φιλελεύθεροι κέρδισαν τις 178 από τις 250 έδρες κι έτσι είχαν τη δυνατότητα να στερεώσουν την κοινοβουλευτική δημοκρατία.
- **1928 – 1932:** η τελευταία πρωθυπουργία του Βενιζέλου έχει να επιδείξει σημαντικά επιτεύγματα σε ό,τι αφορά την οικονομική ανόρθωση της χώρας, την παιδεία και την εξωτερική πολιτική.
- **1932:** στις εκλογές αυτού του έτους οι Φιλελεύθεροι υπέστησαν μεγάλες απώλειες και έχασαν την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών της Βουλής.
- **1933:** στις εκλογές αυτού του έτους επικράτησε ο συνασπισμός του Λαϊκού Κόμματος.

3η φάση: 1933 – 1935

- **1933:** στις εκλογές αυτού του έτους επικράτησε ο συνασπισμός του Λαϊκού Κόμματος. Η κυβέρνηση Τσαλδάρη, που προέκυψε από τις εκλογές, επιχείρησε να ακολουθήσει έναν ήπιο δρόμο και ανακοίνωσε ότι δεν θα υιοθετούσε την τακτική των αυθαίρετων διώξεων των αντιπάλων, αλλά θα στηριζόταν μόνο στην ανεξάρτητη δικαιοσύνη.
- **Μάρτιος του 1935:** ο Βενιζέλος προχώρησε σε αποτυχημένο στρατιωτικό κίνημα, αποσκοπώντας και πάλι στην κάθαρση του στρατού και της αστυνομίας από τους βασιλικούς. Ακριβώς αυτό το αποτυχημένο κίνημα έδωσε λαβή στην κυβέρνηση να διαλύσει το Κοινοβούλιο και να προκηρύξει εκλογές για Εθνοσυνέλευση.
- **9 Ιουνίου 1935:** διεξάγονται εκλογές κατά τις οποίες οι Φιλελεύθεροι απείχαν.
- **10 Οκτωβρίου 1935:** ο Κονδύλης επιχείρησε στρατιωτικό κίνημα, με στόχο την παλινόρθωση της βασιλείας.

4η φάση: 1935 – 1936

- **3 Νοεμβρίου 1935:** διεξήχθη δημοψήφισμα που έδωσε τέλος στην αβασιλευτή δημοκρατία με ποσοστό 97,6% (το ποσοστό αυτό αποτελεί προϊόν πρωτόγνωρης νοθείας και τρομοκρατίας).
- **26 Ιανουαρίου 1936:** ο βασιλιάς Γεώργιος Β' διέλυσε την Εθνοσυνέλευση και προκήρυξε εκλογές. Στη νέα Βουλή, οι Αντιβενιζελικοί είχαν μία έδρα περισσότερη από τους αντιπάλους τους και κανείς δεν μπορούσε να σχηματίσει κυβέρνηση.
- **27 Απριλίου 1936:** επειδή τα δύο μεγάλα κόμματα αδυνατούσαν να συνεννοηθούν για το σχηματισμό κυβέρνησης έδωσαν ψήφο εμπιστοσύνης στον Ι. Μεταξά, ο οποίος είχε πάρει μόλις το 4% των ψήφων στις τελευταίες εκλογές.
- **4 Αυγούστου 1936:** με την προσυπογραφή των περισσότερων υπουργών και με την πρόφαση του κομμουνιστικού κινδύνου λόγω επικείμενης 24ωρης πανελλαδικής απεργίας, ο Μεταξάς, με τη σύμφωνη γνώμη του βασιλιά, ανέστειλε την ισχύ βασικών άρθρων του συντάγματος και διέλυσε τη Βουλή.